

SZEMLE

FEDINEC CSILLA

Mivel bírunk, és merre tartunk?

– a Kisebbségkutató Intézet éves konferenciája –

Az MTA Történettudományi Intézetén belül működő Kisebbségkutató Műhely bő másfél évvel ezelőtt vált önálló akadémiai kutatóhelyé Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet néven az alábbi főbb kutatási programokkal: kisebbségi magyar közösségek és magyar diaszpóra, magyarországi kisebbségek és migrációs folyamatok, romológia, valamint dokumentáció és kutatásszervezés. Ebben az időszakban két éves intézeti konferenciára került sor.

Volt egy konferencia 2001. május 30–31-én *Kisebbségi magyarság – kisebbségi lét, identitás és önszerveződés városon és falun* címmel. Az elhangzott előadásokat – A. Gergely András szerkesztésében – a *Kisebbségkutatás* adta közre 2002/2. számában, együtt a folyóirat soros számának anyagaival. A több mint harminc tanulmány körbejárta a felvidéki, erdélyi, délvidéki régiókat a demográfia, asszimiláció, migráció, társadalmi struktúra, nyelvi környezet és nyelvhasználat, interetnikus kapcsolatok, a kisebbségi önszerveződések és intézmények, az identitás kutatott kérdéseinek szemszögéből. E dolgozatokból kiderülő általános tendenciák, hogy a szomszédos országokban élő magyarság élethelyzete romlott a negatív természetes szaporulat, az asszimiláció, a migráció, a szórványosodás következtében, ugyanakkor az utóbbi évtizedben előtérbe került az identitások különböző komponenseinek, a vallás, hagyomány és nemzettudat, a gazdasági folyamatok és a szociális helyzet összefüggéseinek vizsgálata, a nyelvválasztás, nyelvstratégiák, a foglalkozási szerkezetváltozás értékelése, a civil szerveződések, a sajtó új, pozitív szerepének bemutatása, megfogalmazódott egy összmagyar nemzetstratégia, határon átnyúló kisebbségvédelmi politika szükségessége, a kutatásban egyre erőteljesebb a szociológiai megközelítés, illetve megfigyelhető az elmozdulás az

interdiszciplinaritás irányába, kiemelt szerepet kap a terepmunka. Jól látszanak a különbségek a különböző régiók között kutatóerőben, s kitűnik az is, hogy a kisebbségkutatás még főként a határon túli magyarságot érinti/jelenti.

És volt egy konferencia 2002. május 30–31-én – itt kapták kézhez először a résztvevők a *Kisebbségkutatás* fenti számát, illetve az intézet első évkönyvét (Kovács Nóra, Szarka László szerk.: *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréről. Az MTA Kisebbségkutató Intézetének évkönyve.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2002.) –, melynek szervezésébe bekapcsolódott a Kisebbségkutató szervezeti keretei között működő Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Központ, valamint a Szlovák Köztársaság Kulturális Intézete, az MTA Politikai Tudományok Intézete és társintézménye, az Etnoregionális Kutatások Központja. A konferencia *Változások a Kárpát-medencei etnikai tér- és identitás-szerkezetekben* címet viselte. A kilenc szekcióba – lásd. A kisebbségek migrációs potenciáljának alakulása a Kárpát-medencében; Identitás – asszimiláció. Módszertani-filozófiai megközelítések – gyakorlati kutatások; Két- és többnyelvű közösségek; Nyelvhatar, kulturális kontaktuszonák – interetnikus kapcsolatok; Etnicitás és felekezeti viszonya a kisebbségi közösségekben; Migráció és a határok az EU bővítési időszakban; A magyarországi szlovákok nyelvváltása és kettős identitása; Kettős identitás, kétnyelvűség az iskolában; Identitás- és életformaváltás, etnikai konfliktusok –, melyek mindegyikében részt vettek intézeti munkatársak is, közel száz előadó jelentkezett. A nyitó ülésen többen hangsúlyozták, hogy ez az intézet első nagyobb konferenciája, és célja az volt, hogy számba vegye a magyarországi és a határon túli műhelyek aktuális munkáját.

Íránymutató gondolatokat fogalmazott meg Glatz Ferenc akadémikus, aki többek között hangsúlyozta: a szervező olyan intézmény, amely koordinálja a térségben folyó kisebbségkutatási tevékenységet, nemcsak a történeti, szociológiai, jogi, néprajzi, de általában a kisebbségek jelenével, jövőjével foglalkozó kutatásokat. Az európai integráció kapcsán Magyarországon a gazdasági, biztonságpolitikai és egyéb területeken a kutatások előbbre haladtak. Lényeges, hogy azokon a területeken, ahol az Európai Unióban nincsenek adminisztratív szervek, csak ad hoc bizottságok, Magyarországon és Közép-Európában érdemi kutatások indulnak meg, hogy választ tudjanak adni a vallási, etnikai, szociális és egyéb identitásigényekre, kalkulálják, illetve, hogy meg tudják becsülni az EU-csatlakozás utáni migráció következtében beálló demográfiai mozgásokat. A kisebbségi kérdés a '90-es évek közepétől fokozatosan erősödő figyelmet kap, elsősorban a nyelvvel kapcsolatos

normatívák tekintetében. Ki kell ezt terjeszteni a mindennapi életet érintő kérdésekre, pótolni azt a hiány, hogy e tekintetben az uniónak nincs kidolgozott tudománypolitikája. Kevert etnikumú, kevert vallású társadalmakban élnek az európai nemzetek, amely közegekben ez a kérdés nem csak politikai kihívást jelent, hanem a tudomány témájául is kínálkozik. Az általános emberi jogi, folklorisztikai vagy lingvisztikai kérdéseken túlmenően ideje a kisebbségeket mint társadalmi kollektívumokat vizsgálni, amibe beleilleszkedik az adott konferencia is. Az interdiszciplináris kutatási elv tovább fog erősödni. Alapkérdés, hogy milyen irányban erősödnek az újabb identitások, annál is inkább, mivel az befolyásolja a napi politikát is, sőt alapkérdése lehet a jövő tudományos kutatási tematikájának. Nem vitatható, hogy a különböző identitások, különösen az individuumok szintjén tovább élnek a XXI. században a családi, közösségi életben. A legnagyobb kérdés a közép-kelet-európai térségben a jelen szempontjából, vajon meg tudjuk-e érteni a politikai elittel, hogy az állampolgári identitás nem lehet kizárólagos pozícióban az identitások között, mint ahogy azt az itt túlsúlyban levő végrehajtó hatalom monopolizálni kívánja. Egy ember állampolgári identitásminőségben a nap huszonegy órájának csak kis részét tölti, nagyobb részében családi, etnikai, vallási, baráti identitásminőségben él, ami viszont a politikusokat nem foglalkoztatja. Nem tartható az a felfogás, amely Európát az állampolgári identitás alapján próbálta megszervezni, mert hogy a XXI. században a vallási, etnikai, családi identitások erősödése várható. Az Európai Unió nem képzelhető el valamiféle nemzetállam mintájára. A kisebbségkutatás nem sorolható be a konzervatív kutatások körébe, a tudomány nem is ismer konzervatív vagy progresszív tematikát, hanem ahhoz kell igazodnia, ami a társadalom valós mindennapjait érinti. A kisebbségkutatók a következő évtizedek egyik legaktuálisabb kérdésének kutatására vállalkoznak, s ebben Magyarország kiemelt szerepet játszhat. Élni kell ezzel a lehetőséggel.

Ehhez kapcsolódóan mutatott rá *Szarka László* intézetigazgató többek között arra, hogy a XXI. században meglehetősen bonyolult identitásstruktúrák és etnikai térszerkezetek kezdenek kialakulni. Az elmúlt század minden különbözőséget legyalulni kívánó reflexei láthatóan kifáradtak, s valami új kezdődik. Ez az új azonban nyilvánvalóan nem a rehabilitáció, a rekonstrukció, a restauráció jegyében fog történni, hanem bonyolult képletek kezdenek szemünk előtt körvonalazódni. A konferencia szekcióiban egyfajta leltárt lehet adni ezekről a képletekről, s e képletek természetéről.

A számadás viszont, a konferencián elhangzott előadások előreláthatólag nem egy közös kötetben látnak majd napvilágot, de a szervezők ígérete szerint minden kézirat esetében meg fogják találni a nyilvánosság elé bocsátás formáját. Az egymás közti eszmecsere két napján nem annyira az egyes intézmények, azok teljesítménye és kutatási irányai jelentek meg, mint inkább az egyes kutatók adtak betekintést jelenlegi, több-kevesebb újszerűséget hordozó vizsgálódásaikba. Alkalom volt annak számbavételére, mivel bírunk egyéni szakmai potenciálban, s merre vezetnek a kisebbségkutatás területeinek kihívásai, Niederhauser Emil megfogalmazásában – miként válik a tudomány jövőjévé az eredetileg történeti kutatás helyett a társadalomtudományi orientáció.

A konferencián a Teleki László Intézet Közép-európai Tanulmányok Központját *Kántor Zoltán* (előadásának címe: A státustörvény és a nemzeti identitás kérdése), *Gyurgyík László* (Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében) és *Sebők László* (Szórványosodás a kárpát-medencei magyarság körében) képviselte.

SZENTANNAI ÁGOTA

Párhuzamok és különbségek

Otthonos hangulatú, szűk témán belül maradó konferenciának adott helyet a Teleki László Intézet Közép-európai Tanulmányok Központja 2002. május 28-án. A Papp Z. Attila által szervezett *Felsőoktatás és társadalmi környezete* című rendezvényen három, jellegében nagyon eltérő szekció keretében hangzottak el az előadások. A délelőtti szekció a nemzetközi és a magyarországi trendekre hívta fel a hallgatók figyelmét a felsőoktatás ismert magyarországi kutatóinak előadásain keresztül. A délutáni szekciókat a határon túli felsőoktatásnak szentelték a szervezők: *Határon túli felsőoktatás és környezete*, valamint *A tehetség gondozás kérdése az eltömegesedett felsőoktatás kontextusában*. *Magyarországi és határon túli kísérletek* címek alatt. A két utóbbi szekcióban is a magyarországi kontextust figyelembe véve tekinthetünk bele a környező országok felsőoktatásának magyar vonatkozásaiba: az anyaországi adatokat és információkat összehasonlíthattuk a külföldiekkel.

Talán kicsit meglepő, hogy a Teleki László Intézet által szervezett konferencia éppen ilyen nagymértékben helyezte a hangsúlyt a hazai felsőoktatásra, hiszen az intézet munkássága inkább a kisebbségi, nemzetiségi témák mélyreható kutatásáról ismert. A magyarországi felsőoktatás szembeállítása a határon túli felsőoktatással azonban rávilágíthat néhány fontos különbségre, mely a nemzeti oktatás egészén belül a különböző nemzetrészeket elválasztja egymástól, vagy éppenséggel összeköti őket. Ezeket a konzekvenciákat csupán utólag lehet azonban levonni, mivel egyetlen olyan előadás hangzott el, amely mind a magyarországi, mind pedig a határon túli helyzetre reflektált. *Gábor Kálmán* ifjúságkutatásának iskolázottságra vonatkozó bemutatása hazai és határon túli vizsgálatok eredményeit helyezte egymás mellé, az utolsó szekció azonban mégis egybevethető esettanulmányyszerű ismertetését adta a tehetség gondozás helyzetének határokon túl és az anyaországban.

Nemcsak a konferencia forgatókönyve, de maguk az előadások külön-külön is tartalmi kettősséget tükröztek, mely már az első előadásban – és talán ott a legegységesebben – fogalmazódott meg. Ezáltal a konferencián résztvevőkhöz méltán juthatott el az egységesen tált, paradigmászerű üzenet. A kettősséget a *globalizáció és regionalitás* fogalmak egymásnak feszülése jellemzi legjobban. A két párhuzamos trend, a globalizálódó felsőoktatási formák, tartalmak és missziók, valamint a helyi beágyazottság azonban nemcsak két ellentétes irányú folyamatot, hanem egymást kiegészítő jelenséget jelöl. *Setényi János* előadásában (*Globális trendek a felsőoktatásban*) tovább részletezi ezeket a trendeket, így nem is két, hanem négy szintet különböztetett meg, melyeken a felsőoktatás változásai más-más érdekeltségek mentén különböző módon valósulnak meg, és eltérő vezérelveket követelnek. A helyi-regionális szint és a globális szint között húzódik meg a nemzeti, valamint az „európai és Unió” szint. Az utóbbira az előbbiekkal szemben nem annyira a verseny dominanciája jellemző, hanem a belső együttműködés éppen a külső versenyképesség fenntartása érdekében. *Setényi* kiemel néhány olyan elemet a felsőoktatás feladatai közül, melyek fejlesztése szerinte elvezet a magyar felsőoktatás pozitív irányú változásaihoz. Kiemelném a versenyképes elemeket, melyeket magyar specifikumként („hungaricumként”) kellene fejleszteni: az ECTS (Európai Kreditátviteli Rendszer) katalógusok elkészítését, tehát az egységes kreditrendszer bevezetésének az előkészítését, vagy az intézményi PR-eszközök és a településekkel való együttműködés fejlesztését.

Már az első előadás kapcsán megemlíteném, hogy a felsőoktatás-fejlesztés ma már csak a felsőoktatás expanziójának kontextusában értelmezhető hitelesen. Csupán ezt figyelembe véve lehet tervezni is. Ráadásul az expanzió számos szinten valósul meg: hallgatói létszámban, programok diverzifikációjában, oktatási formák sokszínűségében stb., mindezeket figyelembe kell venni a felsőoktatás vizsgálata során. Az expanzió a globalizálódó/regionalizálódó folyamatok mellett axiómaként szintén ott húzódott a konferencia összes előadott témája mögött.

Semlyén András előadásában a felsőoktatás finanszírozásának fogalmi keretét vázolta, fogalom-dichotómiákat állítva fel. Többféle lehetséges megközelítési és elemzési mód bontakozott ki előadásából, ezzel rámutatott a felsőoktatás költségei meghatározásának a bonyolultságra. Egyik legfontosabb különbségtétel a pénzbeli, valamint a használdozati költségek (az ún. *opportunity-costs*) közötti eltérés, mely a hallgatók kieső munkabérének a figyelembe-vételéből származik. Előadása nyomán fontosnak tűnik megkülön-

bőzteni továbbá az egyéni szintű (a hallgatók által viselt) és a társadalmi költségeket, vagy a magán és közösségi ráfordításokat. Ezek mindig egyszerre jelentkeznek, tehát a felsőoktatási költségek számos forrásból származnak. Semlyén András elméletileg modellezte a finanszírozási lehetőségeket, azonban a valóságban ezek a típusok vegyesen léteznek, így az elkülönítés csupán analitikus szinten történhet. Az állami finanszírozás szintén egyes formában történik Magyarországon (és tudjuk, hogy léteznek olyan országok, amelyekben a „tisza típusok” érvényesülnek): a báziselvű, egyedi alapon történő intézmény-finanszírozás, és a feladat-finanszírozás a gyakorlatban együttesen van jelen. Az előadó hosszasan beszélt a többcsatornás normatív finanszírozásról, mely a hazai támogatási rendszer egyik alapmodellje.

Farkas Krisztina a felsőfokú szakképzés jelenlegi magyarországi ellentmondásairól, az ezzel kapcsolatos minisztériumi tervekről és problémákról beszélt. A képzés bevezetésekor hatalmas expanzióra számító kormányzatnak be kellett látnia, hogy a köztudatban még nem terjedt el ez a fajta képzés, illetve túl későn jelent meg, mint új képzési kínálat.

Kleinheincz Ferenc (az Oktatási Minisztérium Kutatás-fejlesztési Helyettes Államtitkárság főosztályvezetőjeként) előadásával alkalmat teremtett arra, hogy betekintsünk néhány érdekes adathalmazba, amely Magyarország tudomány- és technológiapolitikáját, illetve a K+F tekintetében elfoglalt helyzetét tükrözte nemzetközi összehasonlításban. A bemutatott statisztikákból egyértelműen kitűnt Magyarország kicsinyége és elmaradottsága az említett szempontokból, azonban körvonalazódott az a nyelvezet és az a tevékenységi szféra, amely meghonosítása szükséges az Európai Unióba való bekerüléshez és az azon belüli teljesítéshez. Ugyanúgy elhangzott, hogy a különböző szintek közötti és azokon belüli együttműködések, valamint ezek intézményi kerete a megvalósítandó cél, ahogyan ezzel a gondolattal találkoztunk már az előző előadások során.

Fábrí György arra az ellentmondásra hívta fel a figyelmet, ami a törvények és határozatok hagyományos koncepciója és a felsőoktatás új trendjei között feszül. Ennek megfelelően nem is beszélhetünk egységes magyar felsőoktatásról, amikor az intézmények a megállíthatatlan hallgatói létszám növekedéséhez és a nemzetközi kapcsolatok kiépítéséhez sajátos módon alkalmazkodnak. Csak kulturális értelemben beszélhetünk egységességről, egyébként azonban különböző szakmai funkcióknak eleget tevő intézmények és felsőoktatási szereplők (vagy egyének) vannak, akik ezen funkcióknak megfelelően alakítják ki céljaikat és habitusukat.

Drahos Péter is a felsőoktatás expanziójából és a kialakult versenyhelyzetből indult ki, azt állítva, hogy nemcsak az eredményeket kell felmutatniuk az intézményeknek, de fontos annak a folyamatnak a figyelembe vétele is, amely során elérte ezeket. Gyakorlatilag a cél részévé válik a folyamat maga, amely magába foglalja a minőségbiztosítást is. A minőségbiztosítás új ágazati modellként jelenik meg a felsőoktatásban, a minőségi kritériumok beépülnek az intézményműködés „rutinjába” (amennyiben lehetne még rutinról beszélni, hiszen éppen arról van szó, hogy folyamatosan alkalmazkodni kell a változó körülményekhez). A minőségirányításnak, mint folyamatnak, szintén be kell épülnie a felsőoktatási intézmények működésébe ahhoz, hogy a versenyképesség fenntartható legyen. Ehhez átlátható, ellenőrizhető, partnerközpontú és javítható működés biztosítása szükséges.

A délelőtt elhangzott utolsó két előadás kissé eltért a többitől, ezt magyarázza az, hogy az egyik előadó, *Keller Magdolna* PhD. hallgató Kozma Tamás, a Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tanszékének vezetője helyett vett részt előadóként a konferencián, és egy általuk végzett összehasonlító vizsgálat előzetes eredményeit mutatta be. Kutatásuk az eddig említett, globális perspektívából megkülönböztetett felsőoktatási szintek közül a legszűkebben, helyi vagy regionális szinten vizsgálták az egyetemeket, illetve azt próbálták meghatározni, hogy milyen funkciókat látnak el az egyetemek a különböző szinteken. Továbbá olyan ismérvekre igyekeztek rátalálni, melyek alapján bizonyos felsőoktatási intézményeket kifejezetten regionális egyetemekké lehet nyilvánítani.

A következő előadás szintén egy empirikus kutatás eredményeit írta le, mely a roma fiatalok felsőoktatásban való részvételét vizsgálta. Ezek azt mutatják, hogy a romák között elterjedt nemi szerepekből levonható hipotézisre rácsafol az az eredmény, hogy a cigánylányok nagyobb arányban végeznek felsőfokú tanulmányokat, mint a cigányfiúk. Eltéréseket tapasztaltak a kutatók a különböző megyék, településtípusok és szakok szerint is a roma lakosság létszáma és a felsőoktatásban való részvétel aránya között.

A délutáni, határon túli magyarok felsőoktatására koncentráló rész első előadása kapcsolódott az utóbbiakhoz, amennyiben szintén empirikus kutatás eredményei által a regionális különbségeket emelte ki az iskolázottságra nézve. Mint már említettem, *Gábor Kálmán* előadása volt az egyedüli, mely valóban összehasonlítható adatokkal dolgozott a magyarországi és a határon túli megyékből, régiókból. Gábor Kálmán arra hívja fel a figyelmet, hogy a területi és a származási egyenlőtlenségek újratermelődnék a felsőoktatás piaco-

sodásával, tehát az egyenlőtlenségeket a felsőoktatás expanziója sem képes enyhíteni, hanem ellenkezőleg, felerősíti azokat. Iskolai végzettségek tekintetében azonban óvatossá kell lennünk az adatok interpretálásánál, hiszen nagyon nagy eltéréseket lehet tapasztalni a határon túli régiókban, de nem kell elfelejteni, hogy különböző iskolai rendszerekről beszélünk, ezért ezek összehasonlítása csupán az adatok alapján várhatóan problémás. Érdekes volt megnézni azonban a szakmunkásképzőt végzett és a felsőfokú diplomával rendelkezők közötti munkanélküliek arányát és összehasonlítani a különböző régiókból nyert adatokat. Székelyföld kivételével az összes határon túli régióban nagyon magas a diplomás munkanélküliek aránya, még a magyarországi adatokhoz hasonlítva is.

Erdei Itala a határon túli régiókban nemrég alakult, illetve alakulóban levő magyar egyetemek létrehozásában próbálta a hasonlóságokat és eltéréseket megragadni. Legfontosabb megállapítása, hogy a különböző városokban működő számos kar vagy egyetem alapításakor kétféle stratégiát alkalmaztak: vagy magyarországi intézmény kihelyezett karaként működnek addig, míg az intézményépítés és akkreditáció kezdeti nehézségein átesnek ezek a karok, vagy pedig az egyetemet intézményileg létrehozták és helyben kell megteremteniük az oktatás feltételeit.

Reisz Róbert (angol nyelven tartott) előadása tartalmában hasonlított *Mandel Kinga* dolgozatához. Mindketten a romániai felsőoktatás kisebbségi vonatkozásairól beszéltek, azonban más-más megközelítésből és különböző adatok alapján. Reisz Róbert kutatásában médiaelemzést alkalmazott, Mandel Kinga pedig a parlamenti viták jegyzőkönyveit tekintette forrásanyagának.

A konferencia utolsó szekciója gyakorlatias, gyakran inkább tájékoztató jellegű, mindenképpen kevésbé tudományos előadásokkal zárta a napot. A tehetséggondozás témája ürügyén körüljárva a magyarlakta területeket betekintést nyerhettünk a láthatatlan kollégiumok működésébe, illetve azokba a harcokba és nehézségekbe, amelyekbe az eltömegesedés során beolvadó tehetséges hallgatók „kimentésével” foglalkozó szervezetek küszködnek. Az elitképzés – derül ki az előadásokból – pénzügyileg – legalábbis látszólag – nem kifizetődő, nagyon sok áldozatot igénylő oktatói-nevelői munka, mely hasonló nehézségekkel küszködik Magyarországon és a környező országokban is. A magyarországi Láthatatlan Kollégium mintáját alkalmazva jöttek létre a határon túli szakollégiumok, a helyi sajátosságokhoz és lehetőségekhez alkalmazkodva. *Bence György*, a budapesti Láthatatlan Kollégium egyik alapítója elmondta, hogy a politikai hullámok egyre inkább befolyásolják a kollégium

életét, ami megnehezíti a gördülékeny, biztos működést. A Kolozsváron létrejött kollégiumokról és a nemrég megalakult Kutatási Programok Intézetéről is beszámoltak a meghívott előadók (*Kiss Dénes* és *Tőkés Gyöngyvér*). Erdélyben több kezdeményezés igyekezett nemcsak az elitképzés szerepét betölteni, hanem összekapcsolni azt a tudományos kutatással, illetve megteremteni a különböző diszciplínák közötti hidakat. Ilyen céllal alakult meg a kilencvenes években a TUKPINT (Tudományos Kutatási Programok Intézete), melyről *Cs. Gyimesi Éva* mesélt a közönség soraiból csatlakozva az előadókhoz. Méltán, hiszen Ő volt a kolozsvári Láthatatlan Kollégium alapítója, közreműködött a TUKPINT alapításában és vezető szerepet töltött be a szakkollégiumok ernyőszervezeteként és jogi háttereként működő Collegium Transylvanicum Alapítványban is. A kolozsvári Max Weber Szociológiai Szakkollégiumnak, melynek szintén az említett alapítvány adott otthont, inkább műhely-jellege volt, a szociológus hallgatók gyakorlati felkészítését, szakmai tapasztalat-szerzését segítette.

A frissen alakult Erdélyi Magyar Tudományegyetem mellett működő Kutatási Programok Intézete az erdélyi magyar kutatók munkáját szeretné elősegíteni és összehangolni. Konceptiójában rendkívül hasznos feladatot ellátó intézetről nehéz véleményt alkotni, hiszen nemrég alakult, a Sapientia Alapítvány által kezelt, s erdélyi magyar egyetem létrehozására szánt keretből. Sajnos arról nemigen esett szó, hogy miből fedezik a folyamatos költségeket a jövőben, hiszen a szakkollégiumok folyamatosan pénzügyi gondokkal küszködtek, noha fő bevételi forrásukat szintén a magyar közalapítványi keretek biztosították. Az előadásban semmilyen jel nem mutatott arra, hogy az intézet a kollégiumok által már megtapasztalt pénzhiányra is kidolgozott volna egy forgatókönyvet, azt viszont sejthetjük, hogy az eddigi próbálkozások fölé épülő, azok alól bizonyos értelemben a talajt elszívó, de remélhetőleg mégis ezekkel együttműködésre kész intézet valós igényt elégítene ki az erdélyi tudományos életben. Fontos lenne, ha valóban nem az eddig létező próbálkozások ellenében tenné ezt.

A felvidéki és vajdasági kollégiumokról tárgyilagos ismertetést kaptunk *Szabó Zoltántól* és *Csányi Erzsébettől*. A komáromi Sellye János Szakkollégium már kiérdemelte szűkebb régiójában a jó hírnevet, széles értelemben vett oktatási és kutatási programjaival. A Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium létrehozása sikertörténetnek tűnt, igaz, ők is az intézményépítés szakaszában járnak még.

A kolozsvári intézmények körüli rövid vitán kívül a konferencián előadók és résztvevők között nem alakult ki igazi párbeszéd. A szekciók végére szánt vitaidőt gyakorlatilag további hozzászólások, vagy éppen méltatások töltötték ki, nem ellenvélemények vagy párbeszédre serkentő kérdések. Noha a szakmai találkozásra jó alkalmat adó rendezvényre felkészült előadókat sikerült meghívni, akik érdekes előadásokat tartottak, nehezen lehet azt elhinni, hogy a magyar felsőoktatás-kutatásban és főleg a határon túli magyar felsőoktatást illetően annyira nagy az egyetértés, amennyire azt a konferencia tükrözte. Sajnos nem artikulálódtak eléggé azok a problémás pontok, illetve konfliktusos helyzetek sem, melyek politikai és gyakorlati szinten áthatják a magyar nyelvű felsőoktatást, elméleti szinten pedig teljesen egyhangú megközelítéseket hallhattunk. Ez hozzájárult ahhoz, hogy túlságosan rózsaszínű képet kapjunk arról, ahogy a magyarokat érintő felsőoktatás a társadalmi kihívásoknak megfelel.

PAPP Z. ATTILA

Romániai magyar felsőoktatási politikák?

2002. június 28-án egynapos konferenciára került sor Csíkszeredában a romániai magyar felsőoktatás aktuális kérdéseiről¹. A címben foglalt „politikák” kifejezést szándékosan kerültem előbbi mondatomban, ugyanis az előadássorozat végigülése után, nem azzal a benyomással távoztam, hogy ott tényleges (szak)politikai megbeszélések zajlottak volna. Mint a konferenciák zömének, ennek is megvoltak a látens funkciói, ez a konferencia is inkább találkozási pontként értelmezhető, hiszen lehetőséget adott politikusok és nem politikusok (szakemberek?) együttlétének, együtt gondolkodásának, avagy folyosóbeszélgetéseinek.

A megbeszélés az új Erdélyi Magyar Tudományegyetem (EMTE) Csíkszeredai Karának nagytermében zajlott, azok az érdeklődők pedig, akik szerettek volna, ám nem tudtak részt venni, élő internetes közvetítésen keresztül követhették a gondolatébresztő előadásokat. E kétségkívül 21. századi fontos (ám a konferencia sikeressége szempontjából megkérdőjelezhető) távközlési bravúrhoz azonban nem föltétlenül társult szintén e századi felsőoktatás-politikai gondolkodás. A konferencia természetesen jó alkalom (lenne) a politikusok és szakemberek közötti párbeszédre, ám ehhez türelmes politikusokra és tényleges szakmai érvekre lenne szükség. E konferencián a politikusok zöme, noha türelmes volt, ez az állapotuk csak koradélutánig tartott, a szakmai érvrendszerek nagy része pedig vagy életidegenszerűen elvont volt, vagy pedig gyors rögtönzésnek hatott.

1 Felsőoktatási intézményrendszerünk a „Tudomány évezredében”. Felsőoktatáspolitikai Fórum.

Jelen beszámolóban nem fogok mindegyik előadásra kitérni, mint minden ilyen ismertetésben itt is érvényesülni fog egyfajta szubjektív szelekció, a konferenciát pedig a nyilvánosság egyik csatornájaként értelmezve, természetesen ki fogok térni olyan témákra is, amelyeket véleményem szerint ilyen alkalommal érinteni kellett volna. Az írás végén kísérletet teszek a konferencia résztvevőinek ideáltipikus megalkotására. Erre azért bátorodom, mert az elmúlt időszakban más erdélyi tudományos konferenciákon is hasonló típusokat véltem felfedezni, e típusok beazonosítása pedig nyilvánvalóbbá teszi a konferencia tartalmi vonatkozásait.

A Fórum munkálatait *Lányi Szabolcs* (EMTE – Csíkszeredai Kar, dékán) nyitotta meg, aki kifejtette, hogy céljuk egy olyan stratégia megalapozása, amely a szakemberek és politikusok dialógusából bontakozna ki, ugyanakkor azt is megjegyezte, ez nem egy döntéshozó testület, hanem az alternatív vélemények megfogalmazásának terepe. Ez önmagában jónak is tekinthető, ám meg kell jegyezni, hogy egy tényleges stratégia kidolgozáshoz döntéshozó testületek is szükségesek. Már innen is sejthető, hogy e megbeszélés akkor lehetne sikeres, ha egyrészt lenne folytatása, azaz ha egy folyamat részének lenne tekinthető, másrészt pedig akkor, ha ez a folyamat olyan stratégiába torkollana, amelyet a politikai és tudományos szféra (pl. oktatáskutatás) egyaránt alkalmazhatna saját területén.

Lányi rövid bevezetője után *Markó Béla* RMDSZ-elnök előadását hallgathattuk meg. Beszédében kijelentette, hogy mindaz, ami az elmúlt 10–12 évben a romániai magyar felsőoktatás területén történt „nem szép” és „nem is végeredmény” (de hiszen a „csecsemő sem szép” – tette hozzá enyhítésképpen). Felemlgette, hogy 1989 után „onnan indultunk, hogy vissza kell szerezni a Babeş-Bolyait, és erről mindmáig nem mondtunk le”. Ahhoz, hogy az erdélyi magyar felsőoktatás ki tudjon bontakozni „sokszögű szolidaritásra” van szükség a politikusok, pedagógusok, az ifjúság, a civil társadalom és az egyházak között, hiszen csak így lehet valóságra épülő tervet létrehozni, illetve a stratégiától a megvalósításig elmozdulni. Véleménye szerint, a romániai magyar oktatás területén (is) bármilyen áttörés csak „állomásokon keresztül” képzelhető el. A politikus szerint a teljes vertikumú magyar nyelvű oktatás egyrészt döntéshozás kérdése, másrészt pedig a szülőföldön maradást kell szolgálnia. Mivel az értelmiségiek kivándorlása a legaggasztóbb jelenség, számukra ez utóbbi csak úgy érhető el, ha egzisztenciát képesek a szülőföldön teremteni, illetve, ha a szellemi, tudományos érvényesülés lehetősége is biztosított számukra. Előadása végén Markó kifejtette, hogy szerinte a romániai

magyar oktatásnak négy alapelvnek kell megfelelnie: 1. A romániai magyar oktatásnak *egységes egésznek* kell lennie („az egyetemről való gondolkodásnak az óvodánál kell kezdődnie”); 2. A romániai magyar oktatás *romániai* oktatás; 3. A romániai magyar oktatás *magyar* oktatás (és mint ilyennek Markó szerint át kell vennie a magyarországi minőséget); 4. (ez csak tervek szintjén érvényesülhet jelenleg) a romániai magyar oktatásnak *európai* oktatásnak kell lennie.

A következő előadást *Szilágyi Pál*, a kolozsvári BBTE volt rektor-helyettese tartotta. Beszédében az európai felzárkózás feltételeiről beszélt, kitért a bolognai és sorbonne-i nyilatkozatokra, és az ezekhez (is) kapcsolódó minőség felfogásról, illetve az intézmények elbírálásáról² szólt.

A délelőtt I. szekciójában továbbá *Wanek Ferenctől*, *Murvai Lászlótól* (bukaresti Oktatási és Kutatási Minisztérium), *Nagy F. Istvántól* (RMDSZ, Oktatási Főosztály) és *Egyed Ákostól* (Erdélyi Múzeum Egyesület) hallhattunk előadásokat. Ezekben az előadásokban többé-kevésbé számszerűsítve képet kaphattunk a romániai magyar oktatás jelenéről: például a 2001/2002-es tanévben 24.598 magyar egyetemistát tartottak számon, a magyar hallgatók az állami oktatásban leginkább Kolozsvárt preferálják (közel 9000-en), míg a magán felsőoktatásban Brassó vezet mintegy 1300 diákkal. Egyed Ákostól pedig azt tudtuk meg, hogy az EME egyre inkább szolgáltató intézménnyé kezd válni, és a továbbképzés területén tudna leginkább bekapcsolódni a romániai magyar felsőoktatásba.

A hozzászólásokban volt, aki megkérdőjelezte azt, hogy a romániai magyar oktatás integrált rendszer lenne, illetve az is elhangzott (kétszer is, ugyanattól a személytől), hogy a Bolyai Társaságnak be kellene perelnie a bukaresti oktatási tárcát, mert „a BBTE jogszerűtlenül működik, hiszen egyesítésről volt szó, nem felszámolásról”³. Kérdésre válaszolva Markó Béla kifejtette, hogy az RMDSZ számára politikai feladatként az állami felsőoktatásban a BBTE magyar nyelvű oktatásának megerősítése, magyar karok létrehozása, illetve a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen magyar nemzetiségűek számára keretszámok bevezetése képezi. Az EMTE vonatkozásában Markó szerint az a feladatuk, hogy biztosítsák az új intézmény számára a költségvetési keretet, és ha lehet, akár bővítsék is ezt. Szintén politikai feladatként értékelte Markó azt is, hogy növelni kellene a pedagógusok bérét, az egyetemi oktatóknak pedig kiegészítő ösztöndíjakat kellene bevezetni.

2 Magyar szakterminológia szerint *értékelést* kellene használni.

3 Az 1959-es egyetemegyesítésről van szó.

A délelőtti II. szekcióülésén *Asztalos Ferenc* RMDSZ-es parlamenti képviselő a törvényhozásban kifejtett oktatáspolitikai törekvésekről beszélt, majd őt követte *Kása Zoltán*, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem egyik jelenlegi rektor-helyettese. Kása adatai szerint a BBTE-n jelenleg tanuló mintegy 21000 diákból 4200 magyar nemzetiségű, ezek közül 1800 nem magyarul tanul. Véleménye szerint a romániai magyar felsőoktatásban a legnagyobb gondot jelenleg a 40–60 év közötti oktatók hiánya jelenti, ugyanis az oktatók mintegy 55 százaléka 35 év alatti, tehát jócskán hiányzik a „középnemzedék”. Szintén problémát jelent az is, hogy a fiatal tanárokat nem tanították meg arra, hogyan kell oktatni az egyetemeken, ezért nagyon sok az esetlegesség, ez pedig kétségkívül az oktatás minőségére is kihat. Mivel nemrégiben beindult egy erdélyi magyar magánegyetem is, óhatatlanul fölmerül a kérdés, milyen lesz a viszony a BBTE magyar vonala és az EMTE között. Kása Zoltán szerint a „kapcsolat jó lesz”, Lányi Szabolcs hozzászólásában kifejtette, hogy a két intézmény közötti kapcsolatot a versenyhelyzet és a komplementaritás elve fogja meghatározni, míg Kolumbán Gábor meglátása szerint a BBTE és EMTE viszonyát „stratégiai partnerség” kell, hogy majd jellemezze.

Érdekes színfolt volt a délelőtti folyamán *Horváth Izabella*, a (romániai) Országos Magyar Diákszövetség tanügyi referensének előadása (az egyetlen női felszólaló), aki kimondta azt is, hogy oda kellene figyelni arra is, hogy a romániai magyar középiskolákban „csökkent a színvonal”, a tanárok pedig nem fetetnek elég hangsúlyt a nevelésre.

A délutáni ülés első előadója *Zsombori Vilmos* (a Hargita Megyei Tanács elnöke) volt. Az EMTE csíkszeredai karának fontossága mellett kihangsúlyozta, hogy az egyetem úgy lehet életképes, ha külső forrásokat is be tudnak vonni, azaz ha a vállalkozói réteg, a tudományos szféra, illetve az önkormányzat is kiáll mellette.

A következő előadó *Magyar Nándor*, a BBTE Szociológia Karának oktatója volt, aki már mondandója legelején kijelentette, „kritikus véleményem van a felsőoktatásról”, ám ez érthető is, hiszen – a hetvenes, nyolcvanas évek magyarországi közbeszédének toposzát mintegy előírta, hozzátette – a szociológia a kritikai értelmiség eszköze kell, hogy legyen. Magyar Nándor előadásában továbbá felsorolta és az EMTE-vel ütköztetve részletezte az ún. „egyetemi funkciókat”, azaz a formatív, szocializációs szerepet, illetve a kreativitás kialakítását. Az előadó, mi tagadás, hiányérzetet keltett jelen sorok írójában, mivel a „felsőoktatás” bírálása hiteltelen volt egyrészt azért, mert maga a bíráló is része e szférának, másrészt a hivatkozott felsőoktatási szerepek szá-

monkérését a BBTE-vel szemben is meg kellett volna tenni akár a teljesség kedvéért, akár azért, mert ezt az intézményt az előadó belülről is ismeri.⁴

A délután folyamán a BBTE Szociológia Karának további két oktatója (Horváth István, Magyarai Tivadar) is tartott előadást, ám előtte *Horváth Sándor* (EMTE – Marosvásárhelyi Kar) matematikustól egy továbbtanulási hajlandóságra vonatkozó szociológiai felmérés eredményeit ismerhettük meg.

Horváth István előadásában kifejtette, hogy a romániai magyar felsőoktatás politikai törésvonalak mentén strukturálódik, és gyakran érezni lehet a szimbólum és szimulakrum közötti feszültséget is. Az EMTE vonatkozásában egy másik ellentmondást is említett, nevezetesen azt, hogy egy *magánintézménynek* nehéz lesz *közösségi* képviseleti szerepet betöltenie. Ha az akadémiai jogok belső rendszere nem alakul ki, akkor az új intézmény vonatkozásában bármi elképzelhető, ugyanis a politika bármikor beleszólhat működésébe. *Magyarai Tivadar* szintén a politikai és akadémiai szféra közötti viszonyrendszeréről beszélt, és azt hangoztatta, hogy az egyetemépítésnél arra kellene törekedni, hogy amit létrehoznak, az „ne csak legyen valahogy, hanem értelmes is legyen”. Egy kérdésre válaszolva Magyarai Tivadar hevesen kifejtette, hogy leginkább az fáj nekik (értsd: a BBTE Szociológia Karának), hogy az EMTE Csíkszeredai Karán belül nemrégiben szociológiára változtatták a korábban vidékfejlesztés néven beindult szakot,⁵ ezért „ide fognak nézni”, hogy megtudják, mit tanítanak Csíkszeredában szociológia címke alatt. E kissé indulatos reagálás, úgy gondolom, valójában a Kolozsvár-Székelyföld tengelyű (intraetnikus) centrum-periféria vitáról szól. Ha az előadó tényleg úgy látja, hogy a szociológiát Romániában manapság olyan szitokszónak vagy címkének használják, ami a szakma presztízsét kikezdi, akkor nemcsak az EMTE-re, hanem minden más romániai (magán)egyetemre el kellene látni, és meg kellene nézni, „ott mit tanítanak” szociológia gyanánt.

Az utolsó előadást *Kolumbán Gábor* tartotta. A regionális egyetemről szóló elméleti jellegű ismertetését a Székelyföldön beindított felsőfokú képzés (utólagos) legitimációjaként tárta a hallgatók elé. Bizonyos Ola Olssonra hivatkozva kifejtette, hogy nem egyetemi régió esetén az egyetemalapítás hasznosna akkor maximális, (1.) ha a szóban forgó régióban magas a tudásigény,

4 Önreflexív módon az előadó kitérhetett volna az általa idézett egyetemi funkciók teljesülése és az egyetemi oktatók által meg nem tartott órák közötti (szociológiai) összefüggésekre.

5 A névváltoztatásra azért került sor, mert megváltozott a felsőoktatási szakjegyzék („nomenklátor”), és az új névsorban nem szerepelt a korábban létező vidékfejlesztés.

(2.) ha a legközelebbi egyetem távol van és gyenge kommunikatív viszonyt tart fenn a régióval, és (3.) ha az illető régióban alacsony az egyetemi végzettségűek aránya.

Az előadások utáni beszélgetések nem tekinthetők kifejezetten érdemi vitának, hiszen olyan általános (ám jogos) kérdés is elhangzott, mint például kié az egyetem (EMTE), illetve volt olyan is, aki azt tette szóvá, hogy az előadók miért használnak olyan sok idegen eredetű szót? Mint korábban említettem, a konferencia azonban sikeres is lehetne, ha tényleges folytatása is lenne. Egy ilyen folytatásnál azonban nem ártana román és magyarországi (vagy akár nyugati) felsőoktatás-kutatókat, felsőoktatási szaktanácsadókat is meghívni, akik szakszerű képet nyújthatnának arról, mit jelent ma a felsőoktatás, illetve milyen „állapotok” uralkodnak e területen ma Romániában (itt természetesen szóvá lehetne tenni az oktatás minőségét, a romániai magyar oktatás-kutatás hiányát, a különböző szinteken jelentkező korrupciót, de olyan klasszikusnak tűnő felsőoktatásszociológiai témákat is lehetne érinteni, mint az eltömegesedés, az oktatás finanszírozása, lemorzsolódás, képzések globalizálódása és diverzifikációja stb.). Az ilyen típusú helyzet-feltérképezésre lehetne majd valamilyen stratégiát avagy felsőoktatás-politikát kidolgozni. Ezek hiányában a konferencia egy egyszerű *meeting point*-tá, találkozási helyé minősül, ami természetesen szükséges, főképp, ha figyelembe vesszük, hogy az egynapos megbeszélés júniusban zajlott, nem sokkal a magyarországi kormányváltás után, ami köztudottan új helyzet elé állította a nemrégiben létrehozott határon túli magyar (nemcsak oktatási) intézményeket is. A konferencia, mint találkozási pont, különböző látogató-típusoknak adott lehetőséget az együttlétre. Mivel, mint említettem, az elmúlt időszakban más erdélyi konferenciákon is hasonló típusokat véltem felfedezni, azt gondolom, hogy a tényleges szakmai kibontakozás hiányának többek között olyan strukturális okai is vannak, amelyeket a résztvevők típusainak⁶ interakciójában érhetünk tetten. Íme ezek a típusok:

„Öregek”: fő jellemzőjük az, hogy nem tudnak a múlttól szabadulni, állandó késztetést éreznek arra, hogy hozzászóljanak, mondandójukat pedig gyakran személyes vallomásokkal fűszerezik. Gyakorlatilag mindenhez értenek, de ez elsősorban abból fakad, hogy képesek bármilyen témát interetnikus síkra terelni, ezen a szinten pedig már előre gyártott sémákkal lehet operálni.

6 Itt weberi ideáltípusokra gondolunk, amelyek mint tudjuk konstrukciók, és pusztán a társadalmi valóság megértését segítik elő.

„Öregedő ifjak” vagy „félöregek”: e típus sokkal dinamikusabb, mint az előbbi, a hozzászólások tekintetében is célszerűbbek, ám ők is mindenhez értenek (ezért „öregek”).

„Politikusok”: ez a típus keveset ül benn a teremben egy konferencia alatt, ám amíg benn van, addig képes tekintélyt követelő komolyságot erőltetni arcára. A mobiltelefon első csörrenésekor beindul e komolyság fokozatos eltűnése, majd ő is eltűnik, visszatérése szünet utánra tehető. Ez a típus is képes bármiről beszélni, és láthatóan mindig jólinformált.

„Bolyongók”: ez az a konferencia-látogató, aki a legváratlanabb módon képes felbukkani, nagyon sok konferenciára elmegy, jó kapcsolatot tud kialakítani a többi bolyongóval, ám néha az is előfordul, hogy az előbbi típusok valamelyikének egyszerű árnyéka, ezért gyakran csak be-behallgat az előadásokra. Természetesen sosem szól hozzá, ám kimondottan szeret odafigyelni.

„Technokraták”: viszonylag hűségesebbek a konferenciához, képesek végigülni több előadást, és szeretnek jegyzetelni. Néha unott arckifejezésük van, de mivel mégis benn maradnak az előadóteremben, ez azt jelzi, hogy reménykednek valami szellemi frissességben is. Ritkán szólalnak fel, kimondottan csak akkor, ha tényleg értelmét látják ennek.

E fenti vázlatos felsorolásból legalább két dolog rögtön következik: egyrészt az, hogy érdemi párbeszéd ilyen típusok megléte mellett nehezen alakítható ki, másrészt pedig az, hogy funkcionális differenciálódás hiányában a szakmaiság háttérbe szorul. Márpedig bármilyen szakpolitika kialakítása nem csak politikusokat feltételez, hanem szakembereket is.

SZÁMUNK SZERZŐI

- AGNEW, JOHN egyetemi tanár, tanszékvezető, UCLA
- BENCSIK PÉTER történész, Szeged
- BERÉNYI DÉNES fizikus, akadémikus,
MTA, Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság
elnöke
- CSÉMY TAMÁS igazgató, Cseh Centrum Budapest
- FEDINEC CSILLA kutató, Teleki László Intézet tudományos munkatársa
- FERENCZ S. ALPÁR, angol-történelem szakos tanár, Csíkszereda
- KAPRONCZAY PÉTER történész, Budapest
- KOVÁCS PETRA szociológus, OSI-LGI, Budapest
- MÉSZÁROS ZOLTÁN történész, PhD-hallgató, Pécsi Egyetem
- MOLNÁR ANNA történész, PhD-hallgató, BKÁE
- PAPP Z. ATTILA szociológus, Teleki László Intézet tudományos
munkatársa
- SZENTANNAI ÁGOTA szociológus, PhD-hallgató, ELTE
- VÁRADI MONIKA MÁRIA szociológus,
MTA RKK Térségfejlesztési Kutatások Osztálya
- VÁRI ANDRÁS történész, Miskolci Egyetem
- VEIDER, FRIEDRICH geográfus, Universität Bern
- VIDRA ZSUZSANNA szociológus, MTA PTI, Budapest
- WASTL-WALTER, DORIS professzor, geográfus, Universität Bern
- ZOON, INA emberjogi szakértő,
a European Rights Center kuratóriumának tagja, Budapest

REGIO

ALAPÍTOTTA 1990-BEN

Írók Szakszervezete Széphalom Könyvműhely
Tóth László

ELŐFIZETHETŐ

Magyarországon a szerkesztőségben fizethető elő a folyóirat.
Magyarországról külföldre megrendelhető a Kultúra Külke-
reskedelmi Vállalatnál: 1389 Budapest, Pf. 49 Lapexport.

ÁRA: 420 Ft

Előfizetési díj egy évre: 1680 Ft
(Az árak a postaköltséggel együtt értendők)

Megjelenik: évente négyszer

ISSN 0865-557X

SZÁZADVÉG

ÚJ FOLYAM 24. SZÁM
2002. 2. SZÁM

Kötődések

Utasi Ágnes: A társadalmi integráció és szolidaritás alapjai:
a bizalmas kapcsolatok

Balázs Zoltán: A bizalom fogalma 1960-as években

Tervek – Terek – Történetek

Germuska Pál: A szocialista városok létrehozása. Terület- és település-
fejlesztés Magyarországon 1948 és 1953 között

R. Nagy József: „Nekünk má’ semmise a gyár...” Identitásbeli azonosság-
ok és különbségek a rudabányai és diósgyőr-vasgyári munkások
esetében

Bódis Lajos: „Olyan emberekkel nem lehet együtt harcolni, akiknek vaj-
van a fején” A posztoszocialista üzemi átalakulás egy magyar vállalat
példáján

Nézőpontok

Ilonszki Gabriella: Az elnöki parlamentarizmus és a parlament

Lánczi Tamás: Munkák és napok – avagy az Országgyűlés működése
a számok tükrében

Megrendelem a
REGIO
– Kisebbség, Politika, Társadalom –
című negyedévenként megjelenő folyóirat
..... számait példányban

Előfizetési díj:
420 Ft/db vagy 1680 Ft/egy évre
postaköltséggel együtt.

Valamint kérem a prémiumkínálat keretében a számokat hozzácsatolni.
Az előfizetési díjat átutalással, csekken, utánvétellel egyenlítem ki. (A választott mód aláhúzendő).

Név

Pontos cím

DátumAláírás

Információ: Teleki László Intézet, tel.: 391-5764, fax: 391-5759, e-mail: regio@tla.hu

REGIO

A review of studies on minorities, politics and society

Volume 13, 2002, No. 2

JOHN AGNEW Mapping Political Power Beyond State Boundaries: Territory, Identity, and Movement in World Politics	3
PÉTER BENCSIK Itinerary documents, traveling possibilities and frontier traffic in Hungary of the 20th century	31
ANDRÁS VÁRI Border avoidance: the economical relations of the entrepreneurs to the neighboring country from the Esztergom-Parkany region	51
MONIKA MÁRIA VÁRADI, DORIS WASTL-WALTER, FRIEDRICH VEIDER The silence of the borders	85
PETRA KOVÁCS Who benefits? Ethnic bias and the public policy process in Central and Eastern Europe	107
INA ZOON On the Margins. Roma and Public Services in Slovakia	129
MONIKA MÁRIA VÁRADI The German self-governments and changing local societies in Hungary	166
ANNA MOLNÁR Building of self-governments in Italy. The federalism debate	194
PÉTER KAPRONCZAY National Identity in Macedonia	219
TAMÁS CSÉMY The Hungarian minority in the Czech Republic on the basis of recent census	257
Book Reviews	267
Conferences	290